

AUG. Quid est quod dicis; aut quæ sunt tuæ præcedentes disputationes, nisi loquacissimæ vanitates? Quid est quod dicis: «Nec quidquam malum esse, præter opus voluntatis quod justitia prohibet perpetrantis?» Ergo ipsa voluntas mala non est malum, si non est quidquam malum nisi opus? Neque enim est consequens, ut mala voluntas habeat etiam perpetrandi operis facultatem: ac per hoc te auctore non erit malum hominis male velle, quando non potest facere. Quis istam ferat insipientiam, vel potius amentiam? Ubi etiam ponimus, quia si non est malum quidquam, nisi opus voluntatis quod justitia prohibet perpetrantis; non erunt mala quæcumque homines nolentes sive agunt, sive patiuntur: non erit malum quod clamat Apostolus, «Non enim quod volo facio bonum,» sed quod nolo malum hoc ago¹: non erit malum supplicium ignis æterni, «Ubi erit fletus et stridor dentium²;» quia id volens nemo patietur, et non est opus voluntatis quod justitia prohibet perpetrantis, sed poena nolentis. Quando ista saperes, si non mirabiliter desiperes, vel potius insanires?

Quid est etiam quod dicis: «Nec quod naturale est, malum posse convinci?» Ita-ne vero, (ut innumerabilia naturalia vitia corporis taceam), malum non est surditas naturalis, quæ ipsam quoque, ex qua justus vivit, impedit fidem, quoniam fides ex auditu est³? Sed vos, nisi surdi intus essetis, Apostolo dicente, «Fuimus enim et nos» naturaliter filii iræ, sicut et cæteri⁴, » cordis auribus audiretis. Sed pergite adhuc, et cordibus cæcis surdisque clamate, Non est malum naturaliter esse obliviosum, naturaliter esse obtunsum, naturaliter esse iracundum, naturaliter esse libidinosum. Cur enim non securi fatua ista verba jactatis, quibus malum non est etiam ipsa fa-

¹ Rom. vii, 19. — ² Matth. viii, 12. — ³ Galat. iii, 11. — ⁴ Ephes. ii, 3

tuitas naturalis? Usque adeo quippe omne originale malum meritum negantes, cuncta naturalia vitia laudare cogimini, ut non solum corpore deformes, debiles, monstruososque foetus verumetiam fatuos, si nemo ibi peccasset, exorturos in paradiso fuisse dicatis; dum tamen pudendam susceptam vestram, qua caro concupiscit adversus spiritum, inter delicias loci illius beatissimi collocetis.

XXIII. JUL. «Verum nunc, quod locus exigit, insequamur. Apparet te, subtilissime disputator, unam eandemque rem naturam scilicet humanam magnis extulisse laudibus, sed majoribus maculasse criminibus: quod sicut uno tempore, uno opere unoque consilio evenire simul non potest; ita ratio naturalis nequaquam capit hæc, vel sub alternatione contraria, sed uno semper plena, id est, taxatione boni, nunquam propter malum, quod ejus instituta peractoris¹ sui non capiunt dignitatem, nisi a pollutissimo Manichæorum dente mordetur. Sed hoc expleto illud inquiri, quos putes connubii fumos sequendos? Nam si connubium fateris non esse causam hominis, sed naturam; peccati quoque causam non esse connubium, sed naturam; hoc connubium cui laudem dabis, totum prorsus evanuit. Cui ergo rei ascribitur, si nec mali tui, nec boni mei causa est? Si ab honestate connubii homines submoves, ne eum etiam fornicationi cogaris ascribere, a necessitate connubii peccatum removes, ne nuptias damnare videaris; quid remansit laude dignum in possessione conjugii? Cur illud times violare sermone, quod admota disputatione funditus subruisti? Cujus ergo rei causa esse, dicetur si nec malo nec honore participat naturali? Nihil ergo jam agit in rebus humanis nomen honestasque conjugii? Sed angeris, et dure quidem;

¹ Forte per auctoris sui dignitatem non capiunt,

subveniendum est igitur anhelato seni. Remansit quodei dare possis, sine quo tamen nihil aliud invenitur : videlicet ut dicas hoc connubium stare pro foribus, ut ad voluptatem coeuntium nullam obscenitatis famam permittat irruere, sed suo titulo illi negotio honestatem vindicet et pudorem. Sine causa ergo connubii fidem subdola corrumpere laude voluisti : nulli es infestus, quam tibi. Vos omnino proturbat, nec ad lacerationem commixtionis tutelae suae creditae, Manichaeorum linguas permittit irrepere. Habent, inquit, suo dogmate digna meritoria, in quibus nocturnis horis expleantur : illam verecundantium voluptatem connubii tuentur excubiæ, arcantur crimina, et honor honestatis admittitur : privilegia sibi ab Apostolo concessa defendunt honorabiles nuptias et thoros immaculatos¹ ; fornicatores autem et adulteros judicabit Deus. Ubi est ergo criminosa commixtio, si negotio ejus atque secreto auctoritas connubii, quod laudabas, obsequitur.

AUG. Tu quidem, ut ex fructibus suis cognosci arborem diceres, non naturæ hoc evangelicum testimonium, sed nuptiis proficere voluisti. Nam tua verba ista sunt : « Si ergo trahitur, inquis, et de nuptiis originale malum, causa mali est conventio nuptiarum, et necesse est malum, esse per quod et ex quo malus fructus apparuit, dicente Domino in Evangelio, ex fructibus suis arbor agnoscitur². Quomodo, inquis tu audiendus putaris, qui dicis bonum esse conjugium, de quo nihil aliud quam malum prodire definis? Constat igitur, inquis, rea esse conjugia, si peccatum inde originale deducitur, nec posse defendi, nisi fructus eorum innocens approbetur : defenduntur autem, et bona pronuntiantur : fructus igitur approbatur innocuus. « Nempe his verbis tuis satis clarum est, arborem te intelligi voluisse conjugium, et fructus

¹ Hebr. XIII, 4. — ² Matth. XII, 33.

arboris eos foetus, qui conjugum commixtione nascuntur. Sed quia hinc ratione manifestissima exclusus es, et ex adulteris enim tales foetus oriuntur : ad naturam putasti esse fugiendum, in cujus altitudine latitares ; de qua non agebas, quando propter connubii bonum fructusque ejus bonos similitudinem arboris evangelicæ cæcus adhibebas. Defende ergo naturam contra originale peccatum : relinque conjugia, ipsam dic bonam arborem, quia sive de conjugiiis, sive de adulteriis, ipsa gignit homines ; quos ideo dicis fructus bonos arboris bonæ, ne aliquem reatum ex origine depravata credantur generatione traxisse, regeneratione solvendum ; ne indigeant salvatore, ne in remissione¹ peccatorum fuso sanguine redimantur. Age ista ut detestandus hæreticus : imple paradisum Dei, etiamsi nemo peccasset, libidinibus concupiscentium, certaminibus contra libidines dimicantium, doloribus parturientium, fletibus vagientium, morbis languentium, funeribus morientium, mœrore lugentium. Sic age, hoc te decet : tales enim, te auctore, subsequuntur poenæ bonos fructus arboris bonæ, et insinuant paradisum deliciarum, sed Pelagianorum.

Quin etiam meam disputationem dialecticus acutus irrides, dicens : « Unam eandemque rem, naturam videlicet humanam, magnis extulisse me laudibus, sed majoribus maculasse criminibus. » Ego vero non Aristotelem vel Chrisippum, multo minus vanum cum sua loquacitate Julianum, magistrum delector habere ; sed Christum, qui profecto nisi natura humana magnum esset bonum, non pro illa homo fieret, cum Deus esset ; nisi magno peccati malo mortua esset, non pro illa moreretur, cum sine peccato ipse venisset. et mansisset. Rursus tamen, quasi non tibi natura humana sufficiat, quæ talis de adul-

¹ Foris in remissionem.

teris, qualis de conjugibus nascitur, de bonitate nos putas urgendos esse nuptiarum, quærens quid agant in rebus humanis, si neque malum ipsis imputandum est, quod non de illis, sed de vitiata per peccatum origine trahitur; neque bonum, quia homo etiam de adulteris nascitur. Et quia honestatem connubii a concubitus illiciti turpitudine invenimus esse discretam, hinc existimas confici, nullum originale malum trahi de conjugali concubitu; non intuens, quod si connubii bonum causa esset, ne malum traherent qui de conjugibus nascerentur; profecto adulterii malum causa esset, ut malum traherent, qui de adulteris nascerentur. Habent igitur in rebus humanis honestum locum suum nuptiæ, non ut homines nascantur, qui etsi nulla nuptiarum lege, naturali usu passim sexus uterque concumberet, utique nascerentur; sed ut ordinata propagatione nascantur; et quemadmodum partu certæ sunt matres, ita fide conjugii habeantur certi et patres: et ne tua pudenda suscepta per quaslibet fœminas tanto turpius, quanto liberius evagetur. Sed non quia de nuptiis certo genitore homo nascitur, ideo non indiget Salvatore per quem renascatur ut a malo cum quo nascitur, liberetur. Non est itaque in connubiis, ut nos dicere calumniaris, criminosa commixtio: sed ideo laudanda est conjugum castitas, quia sola potest bene uti malo, quod tu deformiter laudas.

XXIV. JUL. « His igitur absolutis vel breviter ostendam, quam jaceas in profundo ignorantiae, qui hactenus subtilissimus et acutissimus habebare. Dicis te naturæ ascribere crimen, quod transit in sobolem, non tamen in nuptiis: sicut e regione, hominum naturæ applicas, non flagitio. Et ideo fingis te quidem laudare connubium, ne aperte deprhendaris Manichæus; sed vituperas naturam, cui et malum inesse, et de qua propagari malum fate-

ris. Nunquam igitur audire potuisti disputationis regulas et sanissimæ constituta rationis? In omnibus enim prædicamentis plus amplectuntur genera, quam species, inde autem etiam fiunt genera subalterna: plus autem species, quam atomi; suntque genera quibus species continentur, species autem speciales quibus individua concluduntur. Minorum ergo quassatio, superiora non quatit; superiora vero casibus suis omnia quæ complectebantur, involvunt. Verbi gratia, animal genus est: sed latitudine suæ significationis diversas species comprehendit, scilicet hominis, equi, bovis etc. Si ergo pereat una species, genus illud non sentit exitium: fac enim ut de rebus bonum natura deficiat; genus nimirum interemptum non est, aliorum animalium permanente natura. At contra, si hoc quod est animal, auferatur de rebus, omnes sine dubio species, quæ hoc genere concludebantur, interent¹: nulla enim remanebit species animantis, animali penitus interempto. Ea ergo quæ superiora sunt, eventus suos atque merita speciebus, quas amplectuntur, impertiunt: non tamen recurrit, ut specierum suarum quasi necessitudinum quarundam varietatibus permutentur. Utque ad causam referatur exemplum: naturæ humanæ generalitas institutionum infra se locatarum genus quoddam est; hæc velut species habet, in situ, in membris, in ordinibus, in motibus, vel aliis id genus. Qualitatem ergo suam omnibus suppositis speciebus impertit: non tamen obnoxietur sui ut minorum a se rerum periculis misceatur. Si ergo natura vituperetur, et obnoxia diabolo reaque credatur, conjugium quoque quod sub illa est, et fœcunditas, et substantia tota damnabitur. Non potest ergo laudari connubium, quod fit secundum naturam, si natura ipsa reprehenditur. Commoriatur necesse est radici suæ germinum successorum venustas: et ut rem ipsam planius

¹ Sic habent fere omnes edit.

eloquar, non potest dici bonum negotium nuptiarum, si commixtio naturalis arguitur; quoniam quod depretiatur in genere, cui indivisibiliter adhæret, in specie nequit honorari. Porro cum mala voluntas instrumentis naturalibus ad flagitia utitur, vis illa voluptatis et seminis, quæ nunquam pro coëuntium voluntate variatur, nullam patitur criminis societatem; sed materiam Deo præstat operanti, flagitiumque adulterantis solummodo arguit meritum, non naturæ. Cum igitur de naturalibus disputaremus, perobtunse naturam reprobans connubia laudasti; cum irrefutabiliter constet genus speciebus suis participare, quidquid exceperit: et ideo aut usus, quem naturalem Apostolus dicit, bonus legitimusque censebitur, et erunt honesta conjugia, nullumque erit naturale peccatum; aut si creditur natura esse diabolica, ut sit originale peccatum, connubii quoque usus damnabilis pronuntiabitur. Et non quidem sobrie, ex aperto tamen Manichæorum dogma suscipitur: quod quoniam funstum est, nec apud illos quidquam est aut veritatis, aut honestatis, aut fidei; apud nullos autem alios opinio potest naturalis esse peccati; ut nos catholicos, ita vos constat esse Manichæos.»

Aug. Tu certe de arbore locutus es, et fructibus ex quibus arbor agnoscitur, cum in hac similitudine conjugium prolemque intelligendam putasses, exclusus inde, quia et de concubitu adulterino potest talis existere fructus, ad naturam fugisti. Nec latere nos fugientis transitus potuit: in verbis enim tuis, quæ nunc commemorabo, satis evidentem apparuit. Aisti enim loquens ad me ipsum: « Simili acumine illud quoque labefactare conaris, quod dixi, testimonio evangelico, ex fructibus suis debere arborem cognosci; ut ostenderem, inquis, quod clarum est, doceri bona non posse conjugia; imo ipsam naturam,

quæ conjugiorum operatione suppletur, nec Dei posse operi vindicari, si de ea dicerentur crimina pullulare.» His tuis dictis aperuisti fugæ tuæ transitum, nominatis conjugiiis addendo et dicendo, « Imo ipsam naturam, quæ conjugiorum operatione suppletur.» Distinxisti ergo duo ista, satisque ostendisti aliud esse naturam, aliud conjugia, quorum operatione natura suppletur. Quid est ergo quod postea naturam genus, ejusque speciem vis esse conjugium? Numquid ullum genus speciei suæ ullius operatione suppletur? Non utique: neque enim animal, quod est genus, suppletur operatione hominis, vel equi, vel bovis, vel alterius alicujus pecoris, quod species est generis illius: quandoquidem etiamsi desit aliqua species, auferaturque de rebus; manet tamen genus, quod cæteras amplectitur species, sicut etiam ipse disputasti. Quod genus utique integrum non maneret, si operatione speciei, quæ oblata est, suppleretur: non enim magis est genus, si plures; et minus est genus, si species habeat pauciores: quamvis si omnes auferantur species, nec genus erit; quemadmodum genere ablato, nulla erit species. Non est igitur connubium species, genusque natura, si connubiorum opere natura suppletur: sicut non est agricultura species segetis, quoniam suppletur seges opere agriculturæ. Deinde si naturam genus, ejusque speciem dicis esse conjugium; procul dubio dicere coges, quod natura sit omne conjugium. Ideo quippe omnis equus animal est, etsi non omne animal equus; quia species est equus, animal genus. Ergo nec fit ab homine aliqua natura: quamvis enim, ut scriptum est, a Domino jungatur mulier viro¹; quoniam nisi adjuvante ipso non fit, quando recte fit: quis tamen nesciat opera hominum esse conjugia? Porro si naturam non facit homo, non est natura conju-

¹ Prov. XIX, 14, juxta LXX.

gium; quia conjugium facit homo. Ac per hoc, quia conjugium natura non est; profecto naturæ species, tanquam illa sit genus, nullo esse pacto potest. Conjugia igitur ad mores hominum pertinent, ipsi autem homines ad naturam. Licet itaque nobis mala vitiatæ vituperare naturæ, et laudare mores bene utentes bonis malisque naturæ. Laudo ergo conjugia: absit autem ut laudem malum, quo caro concupiscit adversus spiritum; sine quo malo quisquam hominum non potest nasci; cujus mali reatus nisi renascendo, non potest solvi; cujus mali bonus usus laudatur in concubitu conjugali. Proinde originale peccatum, quod non trahitur ex alienæ commixtione, sed ex nostræ depravatione naturæ, non dicunt Manichæi, sed dicunt Catholici: quod vos negando estis hæretici.

XXV. JUL. « Ad cujus nominis cavendam invidiam, frustra omnino diversarum facis hæreseon mentionem². Ais enim, » Sicut Ariani Catholicos Sabellianos vocant, quamvis certam personarum distinctionem faciant, naturæ tamen communionem servata; ita et a nobis Manichæorum vobis nomen imponi; cum vos non dicatis malum esse nuptias, quod dicunt Manichæi, sed dicatis malum in omnes homines naturæ conditione transire. « Hæc autem argumenta tua a prudentibus non ambigo irrisum iri: nam ut Ariani falso Catholicos Sabellianos dicunt, cum a nobis et Patris et Filii et Spiritus sancti personarum fiat sine ulla confusione et sine mutatione substantiæ distinctio, illique hebetissime calumniantur, inter unum et tres nihil interesse: ita etiam Catholici jure meritoque vos Manichæos esse pronuntiant; quia id a nobis dici fides vestra compellit. Asserunt quippe Manichæi naturale peccatum: vos dicitis naturale. Dicunt

¹ Lib. 2. de Nupt. et Conc. c. 23.

Manichæi libidinem corporum a diabolo esse plantatam: tu id multiplicata disputatione confirmas. Contendunt illi per liberum arbitrium non posse malum caveri, quippe quod naturale sit: tu quoque iisdem sermonibus liberum commentaris arbitrium, sed per quod malum fieri possit, a malo autem non possit desisti. Dicit Manichæus semen esse maledictum: tu id Scripturarum auctoritate probare conaris. Dicit Manichæus inconvertibilem esse malitiam: tu sic esse vociferaris. Sed dicis tu Adam solum naturæ fuisse melioris: dicit etiam Manichæus ad Patricium, meliorem illum secutis credi oportere, quasi de primæ concretum flore substantiæ. Dicis tu commixtionem propter naturales motus esse diabolicam, atque homines a diabolo quasi fruticis a se plantati fructus jure decerpi: dicit etiam hoc Manichæus, quippe a quo id credere et affirmare didicisti. Dicit Manichæus et naturam et nuptias malas esse: tu autem bonas nuptias, sed ream naturam. Non tu hic religiosior, sed ille prudentior. Quomodo ergo falsum est, quod dicunt Ariani, Catholicos Sabellianos esse: ita verissimum est, quod dicunt Catholici, Traducianos non esse aliud quam Manichæos; distinctionem autem inter vos illusoriam quidem, non fide vestra, sed imperitia contigisse. Unius ergo fidei tu et Manichæus: sed ille minus impudens, quam tua gravitas invenitur; neque enim facile Manichæus aut Melitidis alter offenditur, qui dicat se damnare naturam hominum, sed non infamare conjugia.»

AUG. Cur ego Arianos et Sabellianos commemoraverim, qui librum illum meum intelligens legit, mox invenit; teque pervidet dolose agere, qui eandem causam totam commemorare noluisti. Tibi enim dixi¹: Sicut Ariani dum Sabellianos fugiunt, in pejus aliquid incide-

¹ Lib. 1. de Nupt. et Conc. c. 23.

runt, quia Trinitatis ausi sunt non personas discernere, sed naturas: ita Pelagiani dum Manichæorum pestem in perversum vitare conantur, de nuptiarum fructu ipsis Manichæis convincuntur perniciosiora sentire, credendo parvulos Christo medico non egere. Hæc verba mea tibi proposuisses, vel certe hanc sententiam meam, si mihi quoquo modo respondere voluisses: quibus prætermissis dicis tibi ipse quod vis, ut mihi, non ea quæ a me dicta sunt refellendo, sed non tacendo respondiisse videaris.

Et nunc, quod ea me sentire dicis, quæ sentiunt Manichæi, multum falleris; vel potius quos potes fallis. Nam Manichæi malum coæternum Deo, idemque malum esse substantiam, et alienam quamdam dicunt esse naturam, quæ in bonum mutari, nec per se ipsam, nec a bono Deo possit omnino: cujus immutabilis mali commixtione, animam bonam, quam credere audent boni Dei esse naturam, inquinatam perhibent atque corruptam: et ob hoc in qualibet hominis ætate necessarium habere Salvatorem, a quo mundata et redintegrata atque a tali captivitate eruta liberetur. Vos autem dum in perversum fugitis Manichæos, in has impietatis tenebras incidistis, ut ab omni malo asserendo parvulos salvos, Salvatorem miseris necessarium non putetis; et adjuvandis eis ipsis, quos fugitis, Manichæis nescio quomodo per circuitum vestri occurratis erroris, negando malum vitiatæ naturæ nostræ; ut quidquid malorum vel recte creditur, vel aperte invenitur in parvulis, commixtioni (quod volunt ipsi) naturæ tribuatur alienæ. Catholica vero ut Manichæos et Pelagianos devitet, nullam naturam atque substantiam esse dicit malum: sed voluntario malo, quod per unum hominem in omnes homines pertransiit, nostram naturam atque substantiam ideo mutabilem, quia Dei natura non est, non negat esse vitiatam; eique malo,

OPERIS IMPERFECTI CONTRA JULIANUM, LIB. V. 355
quod insanabile Deo non est, ut absumi possit, in omnibus ætatibus Salvatorem necessarium confitetur. Proinde nec de peccato naturali, nec de libidine corporum, nec de libero arbitrio, nec de semine maledicto, nec de inconvertibili malitia, nec de natura primi hominis, nec de commixtione sexuum, nec de potestate diabolica in homines, eadem quæ Manichæi, dicere possumus; qui duas naturas atque substantias, unam boni, alteram mali, sine initio temporis sempiternas, et ex quodam initio temporis commixtas esse non dicimus; ne inter multa absurda atque vesana, etiam Dei naturam coinquinabilem corruptibilemque dicamus.

Quod autem me solum affirmas dicere bonas nuptias, reamque naturam: ut alios taceam, do tibi Paulum apostolum, quem tu quoque laudatorem prædicas nuptiarum, dicentem tamen de naturæ originalis¹ reatu, « Corpus mortuum esse propter peccatum². » Do tibi alterum hujus intellectorem, meumque doctorem, catholicum Ambrosium, qui cum laudet conjugalem pudicitiam, dicit tamen: « Omnes sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est. Calumniose, contentiose, » linguose, quid quæris amplius³? »

XXVI. JUL. « Verum adversum hæc ludibria satis actum est: veniamus ad eam, quam supra dixi, perplexissimam quæstionem, quæ ipsum præceptorem tuum sui subtilitate decepit. Oppositioni quippe nostræ, haud exponendo, sed aliud difficilius ponendo conatus es occurrere. Cum enim docuissem, quia in hominibus perfectioris ætatis malum suapte voluntate operantibus, et innocua naturæ laudarentur exordia, et actionum diverticula jure vituperarentur; duoque esse, quæ possint contrariis ap-

¹ Forte originali. — ² Rom. viii, 10. — ³ Ambros. lib. i, de Penit. c. 2. vel 3.

plicari; in parvulis autem unum, id est, naturam, quia voluntas non esset; illudque unum aut Deo, aut dæmoni esse reputandum: collegique¹, ut si per Deum natura subsisteret, non posset esse in ea originale malum; si autem diabolo transcriberetur per ingenitum malum, nihil esset per quod homo divino operi vindicaretur: cum ergo ad ea pervenisses loca, respondisti, fide solita, me collegisse verum; sed et in parvulis duo esse, id est, naturam et peccatum. Quod tamen peccatum, ut priorum definitionum recorderis, nihil est aliud, quam voluntas retinendi vel admittendi quod justitia vetat, et unde liberum est abstinere. Constituto ergo peccatum nihil esse aliud, quam pravæ voluntatis electionem; respondisti, Epicure nostri temporis, in parvulis peccatum esse, voluntatem non esse: quod cujus sit dedecoris, liber jam quartus ostendit.

In his ergo locis cum dixissem, Si ex voluntate est peccatum, mala voluntas, quæ peccatum facit; si ex natura, mala natura, quæ peccatum facit: ea quæstione es mihi conatus occurrere, quam a te excogitatum non esse manifestum est. Nam cum ante hos annos essemus Carthagini, a quodam mihi Honorato nomine necessario tuo (4), Manichæo æque, sicut Epistolæ vestræ indicant, id ipsum propositum est. Cujus rei ad hoc tantummodo feci mentionem, ut clareret hanc esse quæstionem, quæ et Manem et Marcionem ante tot sæcula decepisset. Sic ergo loqueris contra hoc quod ego dixeram, Si peccatum in naturam, mala natura quæ peccatum facit. Quæro ab illo², si potest respondeat, sicut manifestum est, ex voluntate mala tanquam ex arbore mala fructus ejus fieri omnia opera mala, sic ipsam voluntatem malam, id est, ipsam fructuum malorum arborem malam unde dicat

¹ Forte colligique, — ² Lib. 2, de Nuptiis et Conc. c. 28.

exortam. Si ex angelo; quid erat ipse angelus, nisi bonum opus Dei? si ex homine; quid erat ipse homo nisi bonum opus Dei? Imo quia voluntas mala ex angelo angeli, et ex homine hominis orta est; quid erant hoc duo, antequam in eis ista mala orirentur, nisi bonum opus Dei, et bona atque laudanda natura? Ecce ergo ex bono oritur malum, nec fuit omnino unde oriri posset, nisi ex bono; ipsam dico voluntatem malam, quam nullum præcessit malum; non opera mala, quæ non sunt nisi ex voluntate mala, tanquam ex arbore mala. Nec ideo tamen ex bono potuit oriri voluntas mala, quia bonum factum est a Deo bono; sed quia de nihilo factum est, non de Deo. Quid est ergo quod dicit, Si natura opus est Dei, per opus Dei opus diaboli transire non sinitur? Nonne opus diaboli, quando in angelo qui diabolus factus est, prius ortum est, in opere Dei ortum est? Quapropter si malum quod omnino nusquam erat, in opere Dei oriri potuit; cur malum quod alicubi jam erat, per opus Dei transire non potuit? Numquid homines non sunt opus Dei? Pertransiit ergo peccatum per homines, hoc est, diaboli opus per opus Dei, atque ut alio modo id ipsum dicam, opus Dei per opus operis Dei. « Hæc tam multa, quæ de tuis sermonibus posui, aperuerunt omnino ipsum caput et fontem erroris antiqui: nihil in dictis tuis acutius, nihil in disserendo perplexius attulisti; toto omnino campo disputationis agitatus, ac de omni loco, in quo tentaveras subsistere, armis infestæ veritatis expulsus? pervenisti tandem ad illum specum, quem inter opaca quæstionum Manichæus foderat. Reddidisti propositioni huic testimonium difficultatis suæ, dicens, Quæro ab illo, ut si potest respondeat: et ideo quoniam convenit inter utrumque nostrum locum esse difficilem, ut toto animo adsit lector admoneo. Distinctiones pro